

گیلان در روزگار ناصرالدین شاه قاجار

دکتر قلوب رجبی

رسانش، ۱۳۹۴

سرشناسه : رجبی، یعقوب، ۱۳۳۴ -
 عنوان و نام پدیدآور : گیلان در روزگار ناصرالدین شاه قاجار/ یعقوب رجبی.
 مشخصات نشر : تهران: رسانش، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری : ۲۰۸ ص:، ۱۴/۵×۲۱ س.م.
 شابک : 978-600-5011-84-5
 فهرست نویسی : فیبا
 فهرست : کتابنامه به صورت زیرنویس.
 موضوع : گیلان -- تاریخ
 مکان : گیلان -- تاریخ -- قرن ۱۳ ق.
 تاریخ : ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۲ - ۱۳۳۴ ق.
 ردیف : ۱۳۹۳/۵۸۳۳/۲۹ DSRT
 رده بندی دیوید : ۹۵۵/۲۳
 شماره کتابشناسی : ۳۹۲۳۰

نشر

تهران، بهار شمالی، شکبیا، شیرازی، پلاک ۷، پ.ت. ۲.
 تلفن: ۰۹۱۲ ۱۳۰ ۹۱۳۱ - تلفکس: ۷۷۵۳۰۵۳۶ - rasanesh pub@gmail.com

گیلان در روزگار ناصرالدین شاه قاجار

یعقوب رجبی

ویراستار: الهه محبی

طرح جلد و صفحه‌آرایی: علیرضا علی‌نژاد

حروفنگاری: ناهید شهباز طبری

ناشر: رسانش

لینوگرافی: فیلم‌گرافیک

چاپ: متین

صحافی: ولیمصر

چاپ اول، تهران، ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

شابک: ۵ - ۸۴ - ۵۰۱۱ - ۶۰۰ - ۹۷۸

قیمت ۱۱۰۰۰ تومان

فهرست

۷	مقدمه
---	-------

فصل اول

۱۱	نگاهی اجمالی به پیشینه تاریخ گیلان (از آغاز تا سقوط حکومت صفویه)
۱۱	پیشینه تمدن گیلان
۱۴	گیلان در دوران پیش از اسلام
۱۸	گیلان از ورود اعراب تا هجوم مغول
۲۱	گیلان در دوره مغول
۲۲	گیلان در دوره تیموریان
۲۳	گیلان در دوره صفویه

فصل دوم

۲۹	گیلان از سقوط حکومت صفویه تا دوره ناصری
۳۹	گیلان در دوره افشاریه
۴۳	گیلان در دوره زندیه
۴۷	گیلان در دوره اول سلطنت قاجارها

فصل سوم

۶۳	گیلان در دوره ناصری (۱۲۶۷-۱۳۱۳ق)
۶۳	گیلان در دوره صدرات امیرکبیر (۱۲۶۷-۱۲۶۴ق)

گیلان در دورهٔ صدارت میرزا آقاخان نوری (۱۲۶۷-۱۲۹۰ق)	۷۹
گیلان در دورهٔ صدرات میرزا محمدحسین خان سپهسالار (۱۲۸۸-۱۲۹۰ق)	۱۰۸
اصلاحات (تنظیمات حسنه) (۱۲۹۰-۱۳۰۰ق)	۱۱۳
حکومت، حکام و مردم گیلان (۱۲۹۰ - ۱۳۰۰ق)	۱۲۷
سیاست والیان گیلان (۱۳۰۰-۱۳۱۳ق)	۱۴۴

فصل چهارم

اقتصاد سیاسی روس‌ها در گیلان (۱۳۰۰-۱۳۱۳ق)	۱۶۵
کتاب‌شناسی	۱۸۷
عکس‌ها	۱۹۳
نمایه	۲۰۱

بررسی و شناخت ابعاد تاریخی این ضرورت را ایجاب می‌کند که تاریخ منطقه‌ای و محلی آن سرزمین پژوهش و کاوش شود تا از این راه شناخت تاریخ ملی آن سرزمین به‌درستی میسر گردد. در دل این سرزمین که به گفته شارل دوگل به‌اندازه تاریخ جهان کهنسال است، نباید فقط به وقایع بزرگ و مهم توجه کنیم، بلکه بایستی به مطالعه رویدادهای کوچک پرداختیم و با نفوذ در عمق آن رویدادها که بخشی از زندگی انسان است، عناصر فکری آن را کشف کنیم و برای تکامل افکار انسانی از آن‌ها بهره ببریم که همانا مقصد مطالعه تاریخ است.

در بررسی دوره‌های مختلف تاریخ ایران، یک نکته بسیار مهم باید مورد توجه قرار گیرد. موقعیت ژئوپولیتیکی و شکل «موزائیک» جامعه ایران، در طول تاریخ، سبب ایجاد حکومت‌های محلی نیمه‌مستقل شده که نقش تعیین‌کننده‌ای در سرنوشت تاریخی این ملت بازی کرده‌اند. مسئولان ملی اقوام مختلف را فراهم ساخته‌اند. نادیده گرفتن این موضوع در هر پژوهش و تحقیقی درباره تاریخ سیاسی و اجتماعی و فرهنگی ایران، از شناخت و دقت آن خواهد کاست.

موضوع کتاب حاضر بررسی و مطالعه توصیفی و تشریحی گیلان در عصر ناصری است. بنابراین محتوای این پژوهش مفهوم تاریخ را دربر

می‌گیرد و مسائل وابسته به آن، یعنی مسائل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را نیز شامل می‌شود.

گرچه مطالعات و تحقیقات بسیار زیادی دربارهٔ گیلان، به‌صورت کتاب و مقاله انجام شده است، با این همه جای یک پژوهش تاریخی مشخص دربارهٔ گیلان در دورهٔ ناصری خالی به‌نظر می‌رسید. از این‌رو با توجه به اهمیت گیلان در طول تاریخ، خصوصاً در دورهٔ قاجار که دروازهٔ ارتباطی ایران با آسیای میانه حساب می‌آمده و منشأ تحولات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ایران به معنی اعم کلمه بوده است، هرگونه تحقیق و پژوهشی در این زمینه می‌تواند بیش از پیش موقعیت و اهمیت سرزمین گیلان را در سیر تحولات تاریخی و ملی ایران نمایان سازد.

از دیرینه‌ترین اوقات زمان معاصر سرزمین گیلان اهمیت ویژه‌ای در روند تحولات تاریخی ایران داشته است. بخش عمده‌ای از تحولات سیاسی و اجتماعی تاریخ معاصر ایران، تحولات سرزمین گیلان پیوند خورده است. خیزش آزادی‌خواهانهٔ گیلانی‌ها و حرکت به‌سوی پایتخت برای به زیر کشیدن استبداد خودکام محمدعلی شاهی و برپایی حکومت مشروطه، برپا نمودن جنبش پرشکوه جناب، و طرح‌شدن نخستین تفکر جمهوری‌خواهی و حاکمیت مردمی مبتنی بر باطنگاه‌های توده‌ای از رویدادهای شکوهمند در تاریخ گیلان به حساب می‌آیند.

رویدادهای گیلان در دورهٔ پنجاه‌سالهٔ سلطنت ناصرالدین شاه، دو بعد مثبت و منفی بوده که کتاب حاضر می‌کوشد به نقد و تحلیل آن بپردازد. در این دوران رقابت‌های خانمان‌سوز دولت‌های انگلیس و روسیه تزاری به‌منظور توسعهٔ نفوذ خود بر گیلان، که به دورهٔ امتیازات و انحصارات امپریالیستی معروف است، گیلان سرسبز و حاصل‌خیز را هدف قرار داد و مطامع و اهداف سرمایه‌های انحصارطلب خارجی در این سرزمین زرخیز پایانی نداشت. جهالت، رشوه‌خواری، ظلم و ستم حکام محلی و

دست‌نشانندگان دربار قاجاریه بر مردم، تشکیلات فاسد اداری، ناکارآمدی مسئولان از رویدادهای منفی این دوران به حساب می‌آیند.

از طرفی در دوران ناصری، گیلان با توجه به پتانسیل موجود در خود، گام‌هایی هرچند محدود در جهت توسعه و اصلاحات برمی‌دارد. از جمله اصلاحات امیرکبیر در سال‌های بین ۱۲۶۴ تا ۱۲۶۷ ق. در جهت صنعتی کردن گیلان، اصلاحات ۱۲۹۲ ق. توسط امین‌السلطان، اجرای طرح‌های صنعتی از طرف سرمایه‌گذارانی همچون دولت روسیه و این‌الضرب در گیلان، درآمدهای ناشی از تولیدات برنج و ابریشم، انتقال فرهنگ و کنوینش از جانب کارشناسان روسیه در جریان سرمایه‌گذاری در گیلان، ارتباط اقتصادی گیلان با قفقاز و روسیه، فعالیت‌های فکری و فرهنگی روشنفکران و تجار و بازرگانان ارمنی و قفقازیه در گیلان، فعالیت تجار و بازرگانان ایرانی که از طریق بندر انزلی و باکو با قفقازیه و اروپا ارتباط می‌یافتند، از رویدادهای مثبت این دوران به حساب می‌آیند.

در پایان لازم می‌دانم از اسناد منترم تاریخ آقایان دکتر علی‌اصغر مصدق و دکتر افشین پرتو که در تمام این پژوهش مشوق نگارنده بودند تشکر و سپاس‌گزاری نمایم. همچنین از د. مسرم فرانک که در کار فیش‌برداری و فرزندانم آرش که در تهیه عکس‌های آخر کتاب یاری‌گرم بوده‌اند تشکر و قدردانی می‌کنم.

آنچه در این پژوهش آمده قطعاً بیانگر و دربرگیرنده تمامی حقایق و پیشامدهای گیلان عصر ناصری نیست. تلاش این پژوهش برای آن بوده که با استفاده از منابع و اسناد موجود، حقایقی را که بر آن وقایع به در معرض داوری عمومی قرار دهد، امید است این کتاب مقبول اهالی تحقیق قرار گیرد و اگر کاستی‌هایی در آن به چشم می‌خورد به دیده اغماض در آن نگرسته و کریمانه درگذرند.